

Barnets religionsfrihet i en medialiserad kyrka

**Om ungas plats i Svenska kyrkans digitala
omställning under coronaviruspandemin**

Av: Kalle Grahn

Handledare: Maximilian Broberg

Södertörns högskola | Institutionen för lärarutbildningen

Kandidatuppsats 15 hp

Religion | höstterminen 2021

Programmet för ämneslärare med inriktning mot gymnasieskolan

Abstract

In this study the medializing of the Church of Sweden during the COVID-19 pandemic have been examined to see the impact on youths' freedom of religion during the time of the Swedish national restrictions to prevent the spread of COVID-19. The digital adaption of the Church of Sweden was analysed through the concept of amplification, framing and co-structuring, whilst Klasson Sundins theory on the child's freedom of religion was adapted to investigate if the rights of the child have been limited by the restrictions to stop the spread of COVID-19 in Sweden.

The conclusions are that the youth have been benefiting from the increased digitalization of the church, which has been more inviting for the youth and has made volunteering more accessible for the youth as well. It is not only the digitalization that have contributed to this. The fact that the recommendations to elderly have been more severe due to the increased risk of COVID-19 with age, has created a gap in the church when people who used to volunteer was not able to do that anymore. This gap has been filled by the youth of the church.

To confirm these conclusions further research must be done, preferably by asking the people who have been working with the youth of the church and by letting the youth themselves, tell us their story about being a part of the church during the COVID-19 pandemic.

The Child's Freedom of Religion in a Medialized Church: The Youth in the Digitalization of the Church of Sweden during the Coronavirus Pandemic

HT 21

Kalle Grahn

Supervisor: Maximilian Broberg

Keywords: COVID-19, freedom of religion, medializing, Church of Sweden, youth.

Nyckelord: Covid-19, religionsfrihet, medialisering, Svenska kyrkan, ungdomar.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Syfte och frågeställningar	6
3. Bakgrund	6
4. Tidigare forskning	7
5. Teori	9
5.1 Medialiseringsteori	9
5.2 Religionsfrihetsmodeller.....	11
5.3 Arbetsmodell.....	13
6. Material och metod	14
6.1 Material.....	14
6.2 Metod.....	14
6.2.1 Kvalitativ innehållsanalys	14
6.2.2 Semistrukturerad intervju	16
7. Resultat	16
7.1 Rapporten.....	16
7.2 Intervjun.....	20
8. Analys	21
8.1 Medialisering	21
8.1.1 Förstärkning	22
8.1.2 Inramning	23
8.1.3 Samstrukturering	24
8.1.4 Den medialiserade kyrkan.....	24
8.2 Religionsfrihet	25
8.2.1 Religion.....	25
8.2.2 Relationalitet	26
8.2.3 Frihet	26
8.3 Slutsats.....	26
9. Diskussion	27
10. Sammanfattning och slutdiskussion	28

Käll- och litteraturförteckning.....	30
---	-----------

1. Inledning

Under pågående coronaviruspandemi har Sverige haft olika restriktioner i kraft som har varit hindrande för organiserandet av sammankomster. Olika mänskliga rättigheter har därmed blivit satta under press. Begränsningar av allmänna sammankomster till högst åtta deltagare tvingade religiösa föreningar att tänka om kring deras sammankomster. Kritik har framförts om att det var olika regler beroende på var man samlades. Sveriges kristna råd ville till exempel att samma regler om antal besökare per kvadratmeter i köpcenter också skulle tillämpas vid gudstjänster (Alm, Arborelius, Dioscoros Atas, Jackelén & Cedersjö 2021).

När saker och ting sätts på sin spets framträder det vi tagit för givet i en helt ny dager. Pandemin tvingade Svenska kyrkan att hitta nya kreativa sätt för att fortsätta vara kyrka, där den digitala omställningen blev ett viktigt verktyg för kyrkan att fortsätta med sin verksamhet trots restriktioner. Media har därmed påverkat kyrkan än mer under denna period och haft effekter på hur man är kyrka. Hur blev det för barn och ungdomar i samband med detta?

Som blivande religionskunskapslärare bör jag ha en nyfikenhet på mina elever. Jag bör vara intresserad av deras perspektiv och erfarenheter, hur de förhåller sig till det vi brukar kalla som religion. Studier visar på att lärare brister när det kommer till denna nyfikenhet och intresse för eleverna.

Berglund (2017: 533) beskriver till exempel hur elever som på sin fritid går på koranskola drar sig för att berätta om detta för sina lärare för att inte uppfattas som religiösa på ett negativt sätt.

Kristna elever har rapporterats dölja sin kristna identitet i skolan som Vikdahl (2018: 175) förklarar med Thurffjells genansbegrepp, vilket i princip går ut på att ju mer lik man är majoritetssamhället desto svårare och mer pinsamt blir det att sticka ut.

För båda dessa grupper, enligt studierna, blir det en fråga om att dölja sin religiositet i skolan. De muslimska eleverna för att inte uppfattas som religiösa, och de kristna eleverna för att inte uppleva sig som konstiga. För att motverka detta och skapa ett tryggt rum i skolan behöver vi börja med lärarna (jfr Everington 2015: 167, 170). De behöver bli nyfikna och intresserade av elevernas religiösa vardag utanför skolan. Det är vad denna uppsats ämnar visa prov på: ett intresse för ungdomars religiösa vardag utanför skolan. Även om en studie inte kan ge ett generaliserbart svar som gäller i alla lägen kan den öka kunskapen och förbereda för en bättre förståelse i mötet med elever.

Därmed vill jag i denna studie undersöka hur Svenska kyrkan har ställt om under coronaviruspandemin. Vad har den digitala omställningen inneburit? Vilken plats har

ungdomar givits genom kyrkans mediaanvändande och hur har deras religionsfrihet påverkats?

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur barns religionsfrihet påverkades av Svenska kyrkans omställning på grund av restriktionerna i samband med coronaviruspandemin. För att undersöka detta vill jag besvara dessa frågor:

- Hur har Svenska kyrkans omställning under pandemin gått till?
- Vilka effekter har medialiseringen haft på kyrkan?
- Hur kan jag klassa detta utifrån Klasson Sundins tre modeller för barns religionsfrihet?
- Hur har restriktionerna påverkat religionsfriheten för barnen i Svenska kyrkan?

3. Bakgrund

Det nya coronaviruset började spridas från Wuhan, Kina, och i mars 2020 blev det klassat som en pandemi (Singh 2020: 289–290). I skrivande stund har över 5 miljoner dödsfall världen över kopplas till covid-19. För Sverige ligger den siffran på över 15 000 och detta är siffror som ökar (WHO u.å.). Länder har infört olika typer av restriktioner för att stävja smittspridningen med nedstängningar av samhällen. Sverige har i detta stuckit ut något och använt sig mest av rekommendationer och hållit samhället öppet med möjlighet att mötas i mindre grupper (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 9).

I Sverige infördes restriktioner för allmänna sammankomster vilket inkluderar sammankomster för religionsutövning i samband med pågående coronaviruspandemi. 29 mars 2020 infördes ett max tal på 50 personer. 24 november skärps restriktionerna och max 8 personer fick då delta vid allmänna sammankomster, med undantag för begravningar där max 20 personer fick delta. 1 juni 2021 höjdes gränsen till 50 personer igen för allmänna sammankomster inomhus med anvisade sittplatser. Utan anvisade sittplatser var det fortfarande max 8 personer som gällde. 29 september 2021 togs alla restriktioner för allmänna sammankomster bort (Krisinformation u.å.). 1 december 2021 infördes nya restriktioner som innebär att för allmänna sammankomster med fler än 100 deltagare krävs det att deltagare över 18 år kan uppvisa vaccinationsbevis eller att särskilda smittåtgärder tas i bruk, där sällskap om max 8 personer ska kunna hålla avstånd till andra sällskap (Folkhälsomyndigheten 2021).

4. Tidigare forskning

Coronaviruspandemin har inneburit en utmaning för mänskliga rättigheter och myndigheters ansvar att bromsa samhällsfarlig smitta. Redan har forskningsartiklar skrivits om detta problem. Vissa visar på hur regeringar utnyttjar pandemin för att begränsa rättigheter för bland annat religiösa minoriteter (se till exempel Ahmad 2021). Stater har dock en möjlighet och ett ansvar att begränsa eller undanta mänskliga rättigheter för att stoppa pandemin för att upprätthålla rätten till liv och hälsa. Dessa inskränkningar av mänskliga rättigheter måste vara en sista utväg och endast gå så långt som är nödvändigt, både sett till utformning och till tid (Spadaro 2021: 325).

Religiösa minoriteter har pekats ut som medvetet spridande av coronaviruset och covid-19 i olika konspirationsteorier eller redan etablerad missaktning för dessa grupper, till exempel muslimer i Indien (Ahmad 2021). Det har också visat sig att religiösa grupper världen runt har bidragit till spridandet av viruset genom negligering av vikten av social distansering. Ibland med statens välsignelse, ibland som en direkt protest mot myndigheters förbud av offentliga sammankomster (Singh 2020).

Berkmann (2020) har undersökt hur religionsfriheten har blivit inskränkt genom restriktioner för att stoppa spridningen av covid-19 i den tyska delstaten Bayern. Här har människor hindrats från att samlas till religiösa sammankomster dels genom myndigheters restriktioner, dels genom samfundens egna restriktioner, i detta fall katolska kyrkan. Även när myndigheterna lyft restriktioner höll katolska kyrkan kvar vissa restriktioner för sina församlingars gudstjänstfirande. Ur detta framkommer att det finns en triangulär relation mellan stat, samfund och individ i vilken även samfundet har skyldigheter gentemot individen för möjliggörandet av åtnjutandet av individens religionsfrihet (Berkmann 2020: 200). Detta är intressant därför att det lägger till en tredje aktör jämte staten och föräldrar i Klasson Sundins (2006: 134) uppställning av de tre modellerna, nämligen samfunden. Detta lyfter frågor om vilken skyldighet eller roll som samfunden har att ta när samhället sätter upp restriktioner för deras verksamhet. Har de en skyldighet att tillgodose barnen en positiv frihet blir de tvungna att hitta kreativa lösningar för att fortsätta med sin verksamhet trots restriktioner.

Heland-Kurzack och Holmes (2021: 177) har undersökt hur pandemins restriktioner i Polen och Storbritannien har påverkat barns andliga välbefinnande. Detta har de undersökt med hjälp av fokusgrupper bestående av kyrkligt aktiva föräldrar (Heland-Kurzack & Holmes 2021: 182). De kommer fram till att hur mycket barnen har påverkats beror mycket på familjen och

föräldrarnas förmåga att kompensera för uteblivna kyrkobesök. De onlinegudstjänster och aktiviteter som kyrkor har erbjudit barn har varit engagerande men det har ändå funnits en saknad i att inte träffas på riktigt och svårt att bygga relation med den lokala församlingen. I övrigt rapporteras det om att kyrkor redan före pandemin förbisett barns behov och att detta blivit värre under pandemin. De kyrkor som bryter det mönstret har dock fortsatt sitt fokus på barn under pandemin (Heland-Kurzak & Holmes 2021: 193–195). Även här ser man att vid sidan om föräldrarna är samfunden viktiga för att tillgodose barnen en möjlighet till religionsutövning. Det blir också tydligt att kyrkan online på ett sätt är mer tillgänglig för barnen i fråga om underhållningsvärde, men att det blir svårare att få in barnen i församlingarnas gemenskap. Barns plats i kyrkolivet har alltid upplevts som reducerat, men i och med pandemin blev den än mer reducerad. När barn involverades i planeringen och utförandet av digitala aktiviteter upplevdes de få en känsla av tillhörighet (Heland-Kurzak & Holmes 2021: 189).

Pandemin har inneburit en plötslig ökning av medialiseringen av religion vilket har uppmärksamats av forskare (Hall & Kołodziejska 2021: 223). Bland annat har två studier gjorts i Polen där Hjarvards teori om religionens medialisering har använts i den teoretiska bakgrunden (Hall & Kołodziejska 2021: 130; Pryzwara, Adamski, Kiciński, Szewczyk & Jupowicz-Ginalska 2021: 2–3).

Den första kombinerar religionsmedialiseringsteorin med en diskursanalys som föredragande teoretiskt ramverk i studiet av den accelererande medialiseringen av kyrkan i Polen på grund av coronaviruspandemin. De menar att medialiseringen av de polska kyrkorna innebär förändringar i att vara kyrka och hur troende engagerar sig religiöst. Dessutom förändrar det de rådande maktbalanserna och stärker lekfolket mot prästerskapet samtidigt som nya maktordningar dyker upp, som mellan unga och äldre (Hall & Kołodziejska 2021: 127, 134).

Den andra beskriver en händelseutveckling där romerskkatolska kyrkan i Polen tvingas gå över helt till direktsända gudstjänster, där det tycks ha varit viktigt att den lokala församlingen har sådana sändningar för församlingsmedlemmar för att bibehålla den lokala gemenskapen. Den digitala övergången har också flyttat ett fokus från kyrkans medlande roll genom sakramenten till direkt kontakten mellan troende och Gud. När restriktionerna släpptes slutade de lokala direktsändningarna lika fort som de hade börjat (Pryzwara et al. 2021: 20–23).

En studie gjord i Danmark använder sig av samma teoretiska begrepp som rapporten som utgör material för denna uppsats, nämligen Campbells överföring, översättning och förändring

(Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 12), utöver Hjarvards medialiseringsteori. I denna kommer de fram till att den digitalisering av religiös praktik som skedde i och med de danska restriktionerna för religiösa samfund visserligen behövde följa den nedärvda medialogiken i de digitala plattformarna, men hade nog ingen större påverkan på religion i det större perspektivet då när restriktionerna släppte slutade man med digitaliseringen lika fort som man börjat med det. Det man istället lyfter upp är samhällets syn på majoritets religionen kontra minoritets religionen och hur det påverkar de religiösa samfundens handlingsutrymme i en situation som pandemin innebär (Kühle & Langholm Larsen 2021: 14–16).

Från Kühle och Langholm Larsen är det bra att ta med sig det exceptionella i den situation som coronaviruspandemin har försatt samhället i och inte dra för stora växlar ur den medialisering som den inneburit. Även om restriktionerna innebar en enorm ökning av digitaliserad religion är medialiseringen en utveckling som sker över en lång tid på ett oförutsägbart sätt och denna erfarenhet som pandemin gett endast en del av den utvecklingen (Hjarvard 2011: 120, 124).

Media har blivit en allt viktigare plats för ungdomar att komma i kontakt med religion. Både som kunskapskälla och som socialt sammanhang för samtal om tro och religion (Wrämmert 2021: 60–61). Däremot är det framförallt ungdomar som identifierar sig religiöst som använder media för religion (Bobkowski 2014: 97). Detta skulle tala för att en digitalisering av kyrkan skulle kunna vara gynnsamt för de kyrkligt aktiva ungdomarna.

5. Teori

I den här uppsatsen kommer två teoretiska perspektiv att användas. Medialiseringsteorin kommer att användas för att tolka vilka effekter den digitala omställningen under coronaviruspandemin har haft på Svenska kyrkan, medan Klasson Sundins religionsfrihetsmodeller kommer att användas för att avgöra i vilken utsträckning Svenska kyrkans anpassningar har hotat någon aspekt av barns religionsfrihet.

5.1 Medialiseringsteorin

Medialiseringsteorin går ut på att medias utveckling också påverkar samhällets och kulturens utveckling. Den religiösa medialiseringen handlar då om hur media påverkar religionens utveckling. Detta både sett till religion som institution samt dess plats i samhället och som samfunds och individers utövande av religion. Media påverkar alltså hur religion syns i samhället, vilken religion som syns, hur det porträtteras och kan förstås som en del av samhället eller ett hot mot samhället, men utgör också religiösa samfunds förutsättningar att

nå ut med sitt budskap och att organisera sig, samt individers kontakt med religiösa eller religiösa samfund, i ett samhälle där media är en institution (Hjarvard 2011: 122; Hjarvard & Lundby 2018: 53; Lövheim & Hjarvard 2019: 208).

Religion och media förstådda som institutioner innebär att de konstruerar en viss logik inom institutionen genom mänskligt samspel och att de på samma sätt går in i varandra och påverkar varandras utveckling (Lövheim & Hjarvard 2019: 212).

Denna påverkan ska inte ses som avgörande för religiös praktik eller för religionsuppfattningen i samhället utan är en del av den utveckling som samhället ständigt genomgår. Användningen av detta perspektiv går ut på att teorisera kring vad som sker just nu eller har skett och inte hur utvecklingen med nödvändighet kommer att fortgå (Hjarvard & Lundby 2018: 54–55; Lövheim & Hjarvard 2019: 213).

För att undersöka dynamiken mellan media och religion kan man kategorisera den med tre begrepp: förstärkande (amplification), inramning (framing) och samstrukturerande (co-structuring) (Hjarvard & Lundby 2018: 55; Lövheim & Hjarvard 2019: 213).

Förstärkningen innebär att budskapet når ut till fler men också att budskapet i sig kan förstärkas och framstå som mer angeläget. Vilket också påverkar hur det tas emot och vilka effekter det ger (Hjarvard & Lundby 2018: 56). I analysen av mitt material blir detta intressant att beakta i på vilket sätt media har använts och vilka som nås, samt hur detta påverkar budskapet eller förståelsen av den egna religiös praktiken.

Inramningen innebär att media är med och påverkar hur världen eller ett ämne kan förstås och talas om, samt hur roller delas ut eller antas (Hjarvard & Lundby 2018: 57). Det är framförallt rollfördelningen som blir av intresse i detta sammanhang. Vilka förändringar sker i de roller som är tillgängliga för de aktörer som är aktiva i materialet? Vilka roller som uppstår visar också på en vidare förståelse av vad det innebär att vara kyrka i materialet.

Samstruktureringen har med den miljö som uppstår i och med media. Detta innefattar en resursfördelning när det kommer till möjlighet att kommunicera och samspelar med maktfördelningen i samhället. Både till att media upprätthåller och utmanar en rådande maktfördelning (Hjarvard & Lundby 2018: 58–59). Här blir det intressant att undersöka vilka som kommer till tals och får påverka det arbete som sker inom församlingarna.

För att exemplifiera tänker vi oss att en församling lägger ut en förinspelad gudstjänst på sociala medier vid gudstjänsttid på en söndag istället för att bjuda in till gudstjänst i kyrkan. Denna kommer att då bli tillgänglig för alla de som har tillgång till sociala medier och därmed kanske nå ut till fler än de som i vanliga fall hade dykt upp på gudstjänsten (Fransson,

Gelfgren & Jonsson 2021: 73). I detta sker också en viss rollförändring och den celebrerande prästen blir mer liturg och en uppträdare (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 70–71) medan gudstjänstdeltagarna passiviseras, åtminstone tystas, och får en mer betraktande roll, kanske blir publik istället för församling. Detta skapar en miljö att vara kyrka i där det uppstår ett stort gap mellan kyrkans anställda och kyrkans konsumenter och en maktstruktur mer åt marknadshållet bildas där församlingarna konkurrerar med varandra om tittarsiffror.

För att undersöka barnets plats i medialiseringen av kyrkan kommer Karin Klasson Sundins tre modeller för barns religionsfrihet att användas.

5.2 Religionsfrihetsmodeller

Karin Klasson Sundin har en teori om att synen på barns religionsfrihet kan delas upp i tre modeller. Dessa ska inte förstås som vattentäta skott utan mer som olika riktningar man kan gå i diskussionen kring barns religionsfrihet. Dessa benämns som traditionsmodellen, tankefrihetsmodellen och livstolkningsmodellen. Traditionsmodellen går förenklat ut på att barnet har rätt till sitt kulturella arv i form av traditioner och därmed att bli fostrat enligt sina föräldrars religion. Tankefrihetsmodellen trycker på att barnet har rätt att själv välja sin religion utan påverkan av andra. Inom livstolkningsmodellen innebär barnets religionsfrihet rätten att utöva religion och att bearbeta existentiella frågor (Klasson Sundin 2006: 129–132).

Karin Klasson Sundins tre modeller för förståelsen av barns religionsfrihet bygger på de tre frågorna:

- Var ligger tonvikten i förståelsen av vad religion är och vad det är som religionsfriheten skall skydda?
- Vilket slags frihet ska religionsfriheten garantera och hur fördelas ansvaret mellan föräldrar eller [sic] samhälle?
- Var ligger tonvikten i förståelsen av barnets autonomi i relation till föräldrarnas rätt att fostra sina barn? (Klasson Sundin 2006: 129).

Detta leder till att de tre begreppen religion, frihet och autonomi, blir viktiga (Klasson Sundin 2006: 119, 123–124).

Religion är ett svårdefinierat begrepp men Klasson Sundin landar i, för detta ändamål, att det finns tre typer av definitioner som lägger vikt på olika dimensioner av religion. Det första sättet är att lägga vikt på religioners trosinnehåll, religion handlar framför allt om att tro på något. Det andra är att se till religioners praxis, religion är något man gör och består av

traditioner och riter. Det tredje sättet är att fokusera på religioners funktion och förmåga att hjälpa människor att tolka sina liv. Religion är då något som hjälper människan att hantera tillvaron. Som den skarpsynte redan har räknat ut passar dessa tre olika sätt att se på religion in i varsin modell. Tankefrihetsmodellen ser religion som framför allt ett försanthållande av en trossats, medan traditionsmodellen ser religion främst som praxis, och livstolkningsmodellen ser religion som ett existentiellt bearbetande (Klasson Sundin 2006: 119–121, 130–133).

Frihetsbegreppet innebär frågor om makt och hur de med makt förhåller sig till dem som ska åtnjuta friheten. Här vill Klasson Sundin skilja på positiv och negativ frihet och räkna med två makthavare som ansvariga för att upprätthålla denna frihet, staten och föräldrarna. Negativ frihet innebär avsaknaden av hinder och förbud, medan positiv frihet innebär ett aktivt stöd att utöva sin frihet (Klasson Sundin 2006: 123–124). Ett exempel på vad positiv frihet kan innebära är att en skola ser till att det finns ett rum eller ett utrymme för elever och personal att utnyttja för bön.

Inom tankefrihetsmodellen ses religionsfriheten som upprätthållen när både staten och föräldrarna förhåller sig till barnet med en negativ frihet och inte möjliggör barnets religionsutövande på annat sätt än att de inte hindrar eller sätter upp förbud. Enligt traditionsmodellen ska staten garantera en negativ frihet och föräldrarna en positiv frihet så att föräldrarna kan obehindrat av staten tradera vidare sin religion och sina traditioner till barnet. För att ge barnet religionsfrihet i enlighet med livstolkningsmodellen ska både staten och föräldrarna ge barnet en positiv frihet och aktivt stödja barnets religionsutövande (Klasson Sundin 2006: 134).

Autonomi handlar om barnets förmåga att fatta egna beslut. I detta vägs in barnets mognad och utveckling samt relationalitet i form av barnets sammanhang som familj och kultur. Klasson Sundin identifierar tre sätt att se på barns autonomi. För den ena är målet med barnets utveckling av autonomi att det ska kunna fatta egna självständiga rationella beslut och i detta frigöra sig från sin omgivning och yttre påverkan. Denna syn på autonomin ser vi i tankefrihetsmodellen (Klasson Sundin 2006: 124–127, 131).

Den andra ser målet med autonomin som en förmåga att fatta ansvarsfulla beslut där relationen till omgivningen värderas högt, vilket vi ser i traditionsmodellen (Klasson Sundin 2006: 127, 130).

Det tredje sättet ser utvecklingen av autonomi som en process som sker i förhållandet med andra, denna går inte egentligen ut på att bli självbestämmande utan på skapandet av en

identitet, ständigt i förhållande till sin omgivning. Det är så man ser på autonomi i livstolkningsmodellen (Klasson Sundin 2006: 128, 138).

5.3 Arbetsmodell

I analysen kommer medialiseringsbegreppen förstärkning, inramning och samstrukturering att användas.

Först ska hur kyrkans digitala omställning fungerat förstärkande undersökas. Detta innebär dels att information om att kyrkan lyckats nå ut till fler eller nya grupper kommer att lyftas upp, framför allt om barn eller unga berörs, dels hur kyrkans budskap blir förstärkt. I och med det material som undersöks handlar detta inte om vad som sägs i de utsändningar som görs eller vilka ämnen som tas upp, utan snarare om det finns något i materialet som visar på att något har förstärkts i och med digitaliseringen, eller har upplevts som viktigare eller mer betydelsefullt.

Sen ska hur den digitala omställningen fungerat inramande undersökas. Eftersom materialet inte består i det faktiska arbetet som skett via internet är det inte huruvida språket i till exempel de digitala andakterna har förändrats, utan endast det som syns i rapporten. I detta blir den upplevelse av rollförändring som kyrkoherdarna ger uttryck för intressant och hur det påverkar att vara kyrka.

Sist blir att undersöka hur samstruktureringen har påverkat kyrkan. Detta handlar om att se vilka maktordningar som gör sig gällande, vilka får tala och uttrycka sig, vilka blir tystade och så vidare. Det som blir intressant är att se vad det är för en typ av miljö som bildas och att försöka se hur unga bereds plats i den miljön.

Det som kommer ut av denna analys med hjälp av dessa tre begrepp kommer fungera som en beskrivning av Svenska kyrkan under pandemin och ska i sin tur analyseras med hjälp av Klasson Sundins religionsfrihetsmodeller. Tanken är att det ska gå att passa in Svenska kyrkan i en av modellerna för att se vad som krävs för att barn ska få religionsfrihet inom denna tradition och hur denna möjlighet har påverkats av pandemins restriktioner.

Därför ska vilken dimension av religion som lyfts upp som central analyseras och vilken typ av frihet som möjliggörs för barn och unga, samt ska relationaliteten analyseras. Ska barnen in i en gemenskap, eller hitta en egen väg eller ska de snarare hitta sig en identitet?

Att relationalitet används som analysbegrepp istället för autonomi beror på att den del av barnets autonomi som blir skönjbar i materialet är just relationaliteten och hur barnet förväntas förhålla sig till den kyrkliga gemenskapen.

6. Material och metod

Nedan följer en kort presentation av mitt material och den metod genom vilken jag har analyserat materialet.

6.1 Material

Mitt material består av rapporten *Svenska kyrkan online: Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin* som baseras på två enkäter besvarade av svenskkyrkliga kyrkoherdar där de har fått svara på frågor om hur kyrkan har ställt om sitt arbete med tanke på coronaviruspandemin och de restriktioner som följt. Den ena enkäten besvarades av 252 och den andra av 290 kyrkoherdar. Hur många unika informanter det rör sig om vet man inte, alltså om det är olika eller samma kyrkoherdar som svarat på de båda enkäterna. Rapporten representerar kyrkans arbete under mars till oktober 2020 (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 10, 13, 89). Detta är under den period då restriktionerna för allmänna sammankomster innebar att max 50 personer fick delta. Perioden inföll dessutom med sommarhalvåret med större möjligheter för utomhusverksamheter än vad vinterhalvåret inbjuder till.

Förutom denna rapport har en intervju gjorts med en svenskkyrklig diakon som varit verksam under hela pandemin i en av Stockholms förortsförsamlingar. I intervjun framkommer mer specifikt hur omställningsarbetet kan ha gått till och fungerar där med som exemplifierande till rapporten som utgör huvudmaterialet för undersökningen. Det går inte att se intervjun som representativ, utan den visar bara hur det gick till i den aktuella församlingen. Framkommer det till exempel av rapporten att församlingarnas digitala arbete ofta handlade om att tillgängliggöra gudstjänster online kan intervjun fungera exemplifierande genom att just den församlingen la upp förinspelade andakter på sin hemsida, som ett exempel på hur denna digitalisering av gudstjänsterna har gått till. Detta exemplifierande tjänar två syften, dels för det rapportens statistik närmare den levda verkligheten hos unga i kyrkan, dels ger det infallsvinklar för läsningen av rapporten.

6.2 Metod

Två metoder har använts i uppsatsen. För analys av rapporten en kvalitativ innehållsanalys och för intervjun en semistrukturerad intervju.

6.2.1 Kvalitativ innehållsanalys

Jag har använt mig av en kvalitativ innehållsanalys. Det är en metod för att systematiskt kategorisera delar av en text för att kunna besvara ens forskningsfrågor, kallat för kodning.

För detta används ett av forskaren konstruerat kodschema vilket består av ett frågeschema, eller ett antal frågor som ska ställas till varje textstycke som analyseras (Boréus & Kohl 2018: 50, 58–59). Till exempel vill jag kanske veta vilka aktörerna är i en text. Då formulerar jag frågan ”vilka är aktörerna?” och ställer den frågan till alla mina textstycken och tolkar dem var för sig för att kunna svara på den frågan. Då får jag kanske fram att det framför allt är kyrkoherdarna som är aktörer och kan kanske dra någon slutsats utifrån det.

Kodningen hjälper mig att kategorisera mitt material och induktivt se vad som faktiskt står där och där med att anta vad som faktiskt skett i Svenska kyrkans digitalisering i och med pandemin

Mitt kodschema, alltså de frågor som jag ställde till mina olika textstycken, var:

- Vilka är aktörerna?
- Vilka åldersgrupper berörs?
- Vad ställs om?
- Hur sker omställningen?
- Vilka medier används?
- Vilken attityd mot medierna framställs?

Vilka som är aktörer handlar om att se vilka det är i texten som får komma till tals och agera genom den omställning och de medier som används. Att fråga om åldersgrupperna handlar om att se om ungdomar omnämns, negligeras eller inkluderas i en större grupp. Är det inte tydligt att en viss åldersgrupp avses tolkar jag det som att barn och vuxna i alla åldrar ses som en grupp. En konfirmation skulle till exempel kunna tolkas som att den endast berör ungdomar, men vid en konfirmation närvarar alla generationer, syskon, föräldrar och mor- och farföräldrar, därför ses det, även om ingen specifik åldersgrupp har nämnts, som beröra alla åldersgrupper. Däremot om det rör sig om konfirmationsundervisning tolkar jag det som att det endast är ungdomar som berörs.

Vad som ställs om och hur omställningen sker går ut på att se vilken typ av verksamhet som ställs om och hur vida den har ställts in, flyttats utomhus, digitaliserats eller om det har gjorts mindre anpassningar för att fortsätta inomhus.

Vilka medier svarar också på hur de har använts. Har det funnits en tvåvägskommunikation eller bara någon form av sändning av eget material? Attityden handlar om hur man har tyckt att det funkade eller om vad man har saknat vid medieanvändandet.

Rapporten är uppdelad i olika rubriker som berör lite olika frågeställningar och teman. Alla dessa rubriker har jag brutit ut och räknat som en analysenhet till vilka jag har ställt mina

frågor (Boréus & Kohl 2018: 60). På så sätt har jag kunnat få en tydlig överblick av de olika delarnas innehåll och kunnat kategorisera dem utifrån deras teman. Först i några övergripande kategorier och sedan dessa uppdelade i olika teman. Detta har låtit mig att sammanfatta texten som i resultat nedan. Vilken jag sedan kunnat analysera utifrån mina två teorier.

6.2.2 Semistrukturerad intervju

Utöver detta genomfördes också en semistrukturerad intervju. Detta innebär att jag inte gick in i intervjun med ett färdigt formulerat formulär med givna svarsalternativ. Istället hade jag med mig några få formulerade frågor som jag ville ha svar på, till dessa hade jag också med mig några mindre följdfrågor till min hjälp. Mitt syfte var att få informanten att tala så fritt som möjligt och själv inte påverka så mycket (Denscombe 2009: 234). Därför hade jag också med mig några strategier i bakhuvudet som jag utnyttjade mycket. En sådan var till exempel att vara tyst och på så sätt uppmana till att tala vidare och ge tid åt att tänka efter. En annan var att jag återgav hur jag hade förstått det som sades för att låta respondenten bekräfta eller komma med en annan förståelse (Kihlström 2016: 52).

Intervjun spelades in och transkriberades. Transkriberingen gick jag sedan igenom och tog upp de huvuddrag som kunde anses relevanta i förhållande till analysen av rapporten.

Jag gick tidigt ifrån mina förformulerade frågor då den första frågan fick min informant att tala fritt och mycket information kom upp utan att jag som intervjuare behövde göra så mycket mer än att lyssna och ibland ställa följdfrågor för att undersöka en viss del av det som sagts. Den fråga som ställdes var: Hur har ni arbetat i församlingen under denna period?

Urvalet av informant gick till som så att mejl skickades ut till flera olika svenskkyrkliga församlingars angivna ansvariga för ungdomsarbetet i församlingar. Genom ett sådant mejl kom jag till slut i kontakt med min informant som jobbar som diakon främst riktat mot barn och familj, egentligen inte direkt med ungdomsarbetet men har varit verksam under hela pandemin och kunnat redogöra för församlingens omställning. Detta var den enda person som svarade på mina mejl.

7. Resultat

Nedan följer en beskrivning av först resultatet av innehållsanalysen och sedan av intervjun.

7.1 Rapporten

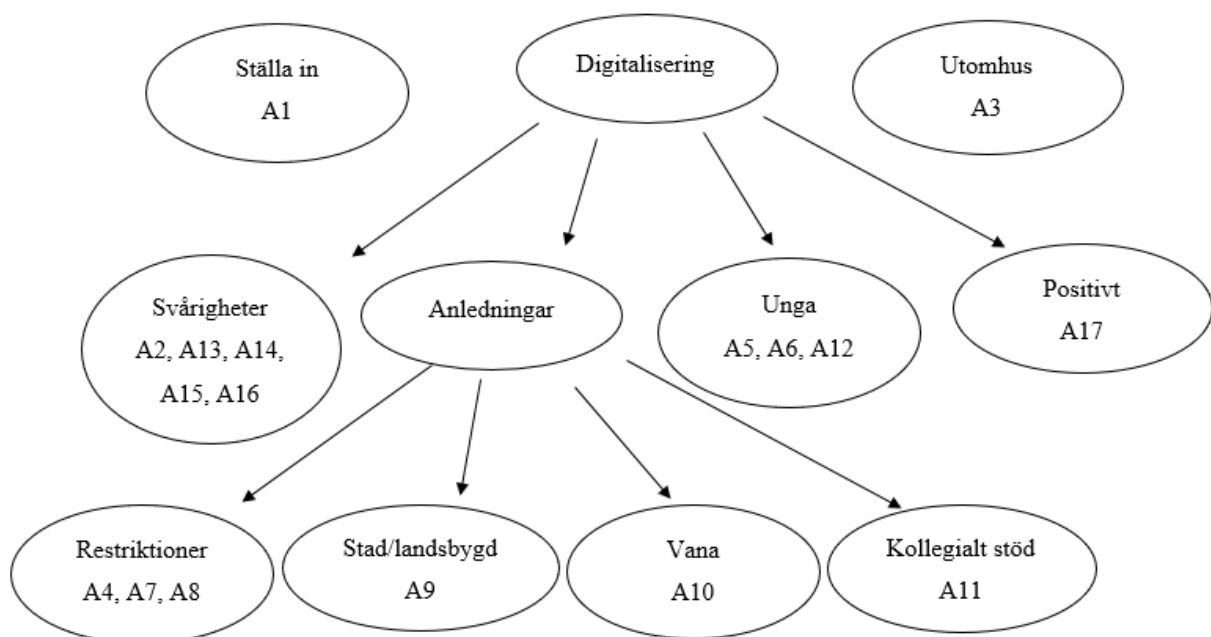
Rapporten delades upp i olika textavsnitt (A1, A2, osv.). Dessa kategoriserades sedan utifrån teman, eller vad de handlade om. Då framgick att det rörde sig om tre övergripande kategorier

vilka motsvarar de tre lösningar som församlingarna tillämpade på restriktionerna: att ställa in verksamhet, digital omställning, flytta ut verksamheten (se figur 1). Digital omställning är den kategori som är absolut störst. Det bör dock nämnas att de två andra kategorierna nämndes i de avsnitt som placerats under digital omställning, men var aldrig huvudtemat.

Avsnitten som handlar om den digitala omställningen har jag sedan delat upp i fyra kategorier: upplevda svårigheter med det digitala arbetet, anledningar till varför man har ställt om, texter som specifikt berör unga, positiva konsekvenser av digitaliseringen. Även här går kategorierna in i varandra. Svårigheter kontrasteras oftast med positiva aspekter och tvärt om. Texterna om unga skulle enkelt ha kunnat placeras ut i de andra kategorierna, men eftersom jag är specifikt intresserad av deras perspektiv har jag brutit ut dem för sig.

Anledningar har också delats upp då det blev tydligt att rapportförfattarna identifierat tre faktorer som påverkat chanserna för att en församling ska ställa om. Till dessa tre har jag också lagt till de texter som handlar om restriktionerna som anledning till att församlingarna har ställt om. De tre faktorerna är om det rör sig om en stads- eller landsbygdsförsamling, om kyrkoherden har tidigare yrkesvana av att arbeta digitalt och om kyrkoherden känner ett stöd från sina medarbetare att arbeta digitalt.

Figur 1. Kategorisering av rapporten.

Aktörerna i rapporten är framförallt kyrkoherdarna och församlingarna i förståelsen av organisationen som sköter om kyrkans lokala arbete. Det ger ett genomgående ovanifrån perspektiv i rapporten.

En del verksamheter har ställts in och detta tycks mest bero på att man samlat fler än femtio deltagare till de verksamheterna eller att de har varit riktade mot äldre eller en riskgrupp. Läger för barn och ungdomar har också ibland blivit inställda. Kyrkliga aktiviteter som dop, konfirmation, bröllop och begravningar har ibland skjutits fram (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 30).

Att flytta ut gudstjänster och verksamheter eller att införa nya typer av samvaroaktiviteter utomhus har varit en populär lösning. Flera av de problem som upplevdes i samband med digitala omställningar löstes med utomhusverksamheterna, till exempel att kunna interagera med varandra och att nå till de som står i ett digitalt utanförskap (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 32–33).

Den digitala omställningen är rapportens huvudämne. Det finns några olika anledningar till eller faktorer som har påverkat församlingarna att ställa om digitalt.

Den första anledningen är förstås de restriktioner som infördes för allmänna sammankomster. Även om Svenska kyrkan innan pandemin har använt sig av digitala medier skedde en förändring i hur man använde dem och en markant ökning i antal församlingar som någon gång digitaliserat en verksamhet. När smittspridningen minskade under hösten slutade många församlingar abrupt med sina digitala verksamheter och återgick till det normala. Innan pandemin använde församlingarna digitala medier mest för att informera och bjuda in till sina verksamheter, men i och med pandemin flyttade verksamheterna ut på internet. Oftast genom att direktsända gudstjänster (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 34–35, 43–44).

Den andra faktorn som spelat roll är huruvida det är en stadsförsamling eller en landsbygdsförsamling. Stadsförsamlingarna har i större utsträckning gjort en digital omställning än landsbygdsförsamlingarna vilket antagligen har med behovet att göra. Det har varit lättare för landsbygdsförsamlingarna att fortsätta sin verksamhet med mindre anpassningar (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 45–46).

Nästa faktor är kyrkoherdarnas attityd mot digitala medier och deras tidigare erfarenheter av att arbeta med digitala medier (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 47–49).

Den sista faktorn är vilket kollegialt stöd kyrkoherdarna har fått. Kyrkoherdar som inte får med sig sina medarbetare har svårt att ställa om digitalt. Detta pekar också på att det är tekniskt svårt att göra en digital omställning och yrkesgrupper som kommunikatörer och informatörer har haft stor betydelse i att möjliggöra en omställning (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 49–50).

Flera svårigheter har upplevts i och med digitaliseringen. Det är svårt att nå vissa grupper som befinner sig i ett digitalt utanförskap, framförallt äldre personer. Det har varit svårt för församlingarna att hitta ett sätt där gudstjänstdeltagarna har kunnat vara interaktiva. Främst har man lyckats uppbåda en envägskommunikation genom att bara sända en gudstjänst från kyrkorummet till, för de celebrerande, anonyma tittare. I detta finns en känsla av att man har tappat gemenskapen och samhörigheten. Kyrkoherdarna och prästerna får en mer uppträdande roll när interaktionen och ledandet av en församling i en gudstjänst försvinner. Många upplever att deras roll som liturg har kommit i fokus och att formerna för tillbedjan har utmanats (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 32, 55–61, 70–71). Trots detta är det många som har tyckt att det har gått bra och lyckats hitta nya former för tillbedjan och autentiska uttryck för sin tro. Kyrkorummet har, oavsett om man upplevt att de digitala formerna har funkat eller inte, blivit viktigare. Att kunna fira gudstjänst i kyrkorummet tillsammans har lyfts fram som en viktig poäng. Den digitala verksamheten kan aldrig ersätta, men likväl komplettera den lokala gudstjänsten (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 71–73).

Det positiva med digitaliseringen är att församlingarna har lyckats nå nya människor som inte tidigare brukat delta i gudstjänsterna på plats. Gudstjänster på minoritetsspråken och teckenspråk har blivit mer tillgängliga. Samtidigt som vissa blir inkluderade, exkluderas andra genom digitaliseringen (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 73–74).

Innan pandemin fanns det en tradition av att arbeta digitalt med unga. Dels genom olika digitala inslag i undervisningen, dels genom en närvaro i de sociala medier och digitala plattformar som unga rör sig på, till exempel nätvandring på Instagram. Även om barn- och ungdomsverksamheten inte har ställts om digitalt i samma utsträckning som gudstjänsterna har det ändå skett. Framför allt är det konfirmationsundervisningen som har digitaliserats (45 % av församlingarna), andra verksamheter har digitaliserats i en mindre utsträckning (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 36–37, 50–51). Pandemin och digitaliseringen har inneburit att unga har hittat en ny plats i församlingarna som volontärer. Detta i en tid då de som brukar engagera sig ideellt inte har kunnat det på grund av att de tillhör en riskgrupp. Att rekrytera online har hjälpt församlingarna att hitta nya volontärer, dessutom har nya uppgifter som rör det digitala arbetet uppkommit (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 39–40). Om det rör sig om en stads- eller landsbygdsförsamling och kyrkoherdens attityd mot digitalisering är det som mest avgör om ungdomsarbetet digitaliserats (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 51–52). Att de flesta församlingarna inte har gjort en digital omställning av barn- och

ungdomsarbetet tros bero på att de har i stor utsträckning kunnat fortsätta som vanligt (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 81).

7.2 Intervjun

En intervju gjordes med en diakon i en av Stockholms församlingar. Diakonen arbetade framförallt riktat mot barn och familj. Tidigt i pandemin stängdes all verksamhet ner men diakonen berättar att det tidigt blev viktigt att hitta alternativa sätt att fortsätta verksamheten. Tre sätt lyftes fram.

Ett sätt var att använda sig av olika digitala medier. Bland annat förinspelat material som lades upp på hemsidan och sociala medier, som andakter. Man använde också videokonferenstjänster för att fortsätta med vissa verksamheter. Till dessa kunde deltagare föranmäla sig och sedan bli inbjudna och delta med egna webbkameralösningar. På så sätt kunde man upprätthålla den interaktivitet som förknippades med dessa aktiviteter i vanliga fall. Dessa digitala lösningar sågs som bra nödlösningar eller som ”det bästa alternativet liksom” (Diakonen, 2021-11-29).

De hade vissa problem, till exempel kopplat till de tekniska lösningarna som att det kunde vara svårt med ljudet ”Just ljudmässigt, att vem sa någonting nu och liksom att hänga med” (Diakonen, 2021-11-29). Ett annat problem var längtan till kyrkorummet. Detta kan illustreras med två citat, ett om en digital barn- och familjeaktivitet: ”Det är alltid svårt med zoom, liksom att barnen är lite för de är i hemmiljö och de tycker ändå om att vara i kyrkan, tänker jag.” (Diakonen, 2021-11-29). Det andra citatet rör en vuxenverksamhet som gjordes digital:

”Nu sitter vi här liksom hemma och målar istället, men alla har ju haft en längtan att vara i rummet, liksom att för det är en speciell känsla att man släcker ner liksom, å andakterna å alltså det. Det har varit svårt tycker jag. För rummet, känner och... och det här med att man möter varandra ändå och pratar och bubblar lite om, om livet, liksom det som inte kanske går liksom, digitalt så.” (Diakonen, 2021-11-29)

På det hela taget har det upplevts som att det gått förvånansvärt bra att göra dessa aktiviteter på distans. ”Jag har nog varit ganska förvånad. Hur bra det har gått ändå.” (Diakonen, 2020-11-29).

Ett annat sätt var att flytta ut verksamheten och att ha utomhusverksamheter när årstiden har tillåtit.

Det tredje sättet gick ut på att hålla kyrkorummet öppet och att tydligt visa ”att vi inte stänger ner” (Diakonen, 2021-11-29). Detta gjordes på lite olika sätt. Först och främst så var kyrkan öppen så att man kunde gå in och sätta sig, tända ljus eller så, men också att de såg till att det enligt ett rullande schema fanns folk där att möta upp. Dessutom hade de gjort i ordning en ”kaffevagn” (Diakonen, 2021-11-29) i foajén med gratis kaffe och inplastade styckes bakverk. I kyrkorummet hade man också, istället för söndagsskolan, med dockor byggt upp bibelberättelser som man kunde komma och kolla på och läsa om. Det fanns också en grubbellåda där en fråga ställdes och som besökare kunde svara på genom att skriva eller rita bilder. Detta var något de brukade ha i en av sina barnverksamheter men som nu i och med att det flyttade ut i kyrkorummet blev öppet för alla. På lite olika sådana sätt hittade man på interaktiva stationer med små aktiviteter. Det har upplevts som att folk har sökt sig till kyrkorummet på ett annat sätt än tidigare som citatet nedan handlar om:

”men jag tycker själv att det har varit fler liksom som har kommit in i kyrkorummet. Jag tror att många har upplevt ändå att bara att komma in och kanske inte prata heller. Men jag tänker att det är också en själavårdande liksom att komma in och tända ett ljus och kanske bubbla lite om jag suttit i foajén. Det här lite mer lätta, liksom att det är och vad jobbigt det är liksom nu med coronan, liksom att vi längtar till det öppnar upp igen, liksom att att mer det här vardags. Att bara säga det här, liksom till någon, så jag tycker att det varit mer flöde i kyrkorummet, så.” (Diakonen, 2021-11-29)

Ungdomar hade hittat ut i volontärarbetet i form av sommarpraktikanter. De hjälpte till med den diakonala biten, att handla åt riskgrupper, och hjälpte till i kyrkorummet och vid gudstjänster.

8. Analys

Nedan följer analysen utifrån de två teorierna. Först analyseras kyrkans digitala omställning med hjälp av medialiseringsteorin och begreppen förstärkning, inramning och samstrukturering. Sedan analyseras detta utifrån religionsfrihetsmodellerna och dess begrepp religion, frihet och relationalitet.

8.1 Medialisering

Det är framförallt gudstjänster och andakter som har digitaliserats, andra verksamheter har inte digitaliserats i lika stor utsträckning utan antingen fortgått som vanligt med anpassningar

eller ställts in. Ungdomsarbetet uppges ha digitaliserats i vissa församlingar, men majoriteten av församlingarna har inte gjort någon omställning utan antagligen kunnat fortgå mer eller mindre som vanligt (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 79–81).

Den digitalisering av kyrkans verksamhet som har skett har framförallt varit att direktsända gudstjänster och andakter på församlingars hemsidor eller på sociala medier. Andra verksamheter har dock använt sig av digitala plattformar för att kunna tillåta en mer jämbördig tvåvägskommunikation än vad en direktsändning eller uppladdad förinspelning med eventuella möjligheter till kommentarer kan ge. Vilka medier som har använt har inte undersökts i rapporten (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 61). Rapporten bygger inte på en undersökning av vad kyrkan faktiskt har gjort på nätet under pandemivåren 2020 utan på enkätsvar från kyrkoherdar (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 88). Min intervju kan dock exemplifiera hur digitaliseringen av kyrkans verksamhet har gått till. I denna framkom att de hade lagt ut förinspelade andakter på hemsidan samt att de använt en digital plattform för videokonferenser för att kunna hålla verksamheter igång. Bland annat en barnverksamhet och en vuxenverksamhet. Båda leddes av präster och diakoner från församlingen men deltagarna deltog aktivt och bidrog till aktiviteten genom att själva delta direkt med bild och ljud som alla deltagare kunde ta del av.

8.1.1 Förstärkning

Den förstärkning som skett genom kyrkans användning av medier är framför allt den upplevelse av att man har lyckats nå ut till fler personer än de som i vanliga fall besöker gudstjänsterna i församlingarna. Dessutom har nya grupper kunnat rekryteras för det ideella arbetet (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 40, 73).

Genom den ökade användningen av digitalisering har det också blivit tydligt vilken betydelse som den lokala gudstjänsten har. Detta kan ses som en förstärkning av budskapet och förstås som en konflikt mellan media och religion där media ses som ett hot mot religion och tenderar att förändra religion i grunden och göra den till en mer urvattnad version av sig själv (jfr Lövheim & Hjarvard 2019: 209). O andra sidan kan man också se det som att media och religion snarare står i en mer jämbördig relation där media snarare förstärker religion och i detta fall betydelsen av kyrkorummet och gemenskapen kopplad till den fysiska närvaron, vilket innebär att man landar i den slutsats som rapportförfattarna drar, att den digitala gudstjänsten snarare ska ses som kompletterande än i ett motsattsförhållande till den lokala gudstjänsten (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 73). Detta kan också ses i intervjun där det framkom att både deltagare och representanter från församlingen längtade till att få mötas i

kyrkorummet med allt som det innebär och som upplevdes vara svårt att få till via den digitala plattformen. Dessutom tyckte min informant att fler hade sökt sig till kyrkorummet än hur det var i vanliga fall. Den förstärkning av kyrkorummets betydelse som kom av medialiseringen kan alltså ha resulterat i att församlingsborna sökte sig i en större utsträckning till kyrkan. Anledningen till att människor sökte sig mer till kyrkorummet måste dock undersökas mer, dels för att slå fast att så var fallet, dels för att svara på varför människorna sökte sig dit. Det som ändå framkommer är att kyrkorummet och att besöka kyrkorummet har en stor betydelse för Svenska kyrkans religionsutövning.

8.1.2 Inramning

I inramningen verkar det inte som att språket har styrts allt för mycket av den media som använts däremot är det tydligt att användningen av digitala medier har påverkat rollfördelningen. Eftersom det framför allt är en envägskommunikation som har tillämpats har gudstjänstdeltagarna passiviserats eller åtminstone tystats i förhållande till vanliga fall. Detta upplevs av kyrkoherdarna som att de har tappat kontakten med gudstjänstdeltagarna och deras roll blir mer åt hållet av att vara liturg och uppträdare (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 70–71). Som uppträdande liturg blir prästens uppgift medlande i en rit placerad mellan Gud och de tittande gudstjänstdeltagarna. I den lokala gudstjänsten är inte detta medlande lika påtagligt då det också finns ett ledande i till exempel växelläsning och liknande. Detta gör att gemenskapen blir lidande och inte lika central. Saknaden av den lokala gudstjänsten i detta blir stor och det uppstår i detta en dissonans mellan vad man vill med kyrkan och vad man lyckas uppbåda (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 81–82).

Unga har lyckats hitta en ny roll som volontärer och blivit viktiga för att få kyrkans verksamhet att fortgå, både i det diakonala arbetet och i digitaliseringen (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 40). Detta innebär en förändring för unga i att vara en del av kyrkan där man blivit mer inbjuden i att ta plats i kyrkans arbete och inte bara som gudstjänstdeltagare.

På ett sätt har medialiseringens inramning gjort att förståelsen av att vara kyrka handlar mest om att som församlingsmedlem passivt ta del av den liturgi eller de riter som utförs i kyrkan å ens vägnar, men det finns ett ganska starkt motstånd mot denna förståelse i att kyrkoherdarna har saknat och lyfter upp gemenskapen som viktig, vilket också syntes i intervjun. Det digitala funkade förvånansvärt bra, men var ändå bara nödlösningar. Dessutom har den grupp av volontärer som bygger upp kyrkans verksamhet utökats genom digitaliseringen och på så sätt har även den nya rollfördelningen för unga utmanat detta sätt att vara kyrka på ett mer konsumerande sätt som digitaliseringen annars inneburit.

8.1.3 Samstrukturering

Den miljö som skapas i och med användandet av medier innebär att det är framförallt de anställda i kyrkan som får möjlighet till att uttrycka sig i och med digitaliseringen. Det är framförallt kyrkoherdarna och församlingarna i betydelsen av de lokalt anställda som är aktörerna, församlingsborna ska framför allt ta del av det som kyrkan kan erbjuda. Detta både förstärks, blir en viss rollfördelning och förståelse av vad som är att vara kyrka, som samstruktureras i denna digitala miljö som uppstår när syftet med digitaliseringen är att nå ut till de församlingsbor som inte kan delta fysiskt vid den lokala gudstjänsten. Det är ett utformande av en gemenskap som inte ska vara förhindrad av pandemin och de geografiska hinder som satts upp i och med risken för smittspridning. En gemenskap som kretsar kring det lokala kyrkorummet ur vilken de förenande aktiviteterna utgår. I denna gemenskap ska alla få plats oavsett generationstillhörighet. Den svåra gruppen att nå till är riskgrupper på särskilt boende (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 32, 80). Ungdomar målas inte upp som en svår grupp, dels med ett visst antagande om att digitaliseringen inte utgör ett hinder för dem, dels genom att verksamheten riktad just mot ungdomar i de flesta fall inte har behövts ställas om (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 22, 81, 83). Rapportförfattarna pekar sällan ut en viss åldersgrupp utan talar om församlingsmedlemmarna som en grupp. Övergripande är det en gemenskap man talar om där alla oavsett ålder ska ingå.

Digitaliseringen har också skapat möjligheten att nå nya grupper för det ideella arbetet. Det ideella arbetet har under pandemin varit viktigt då det diakonala arbetet med matleveranser blev en stor del av församlingarnas diakoni, samtidigt som de vanliga volontärerna inte har kunnat ställa upp i och med att de ofta tillhört en riskgrupp. Därmed har unga hittat en plats i församlinglivet de tidigare inte haft i så stor utsträckning (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 40). Även i intervjun framkom att ungdomar hade fått en tydlig plats bland volontärerna och hjälpt till med diakonalt arbete samt arbete i gudstjänsterna.

Detta tyder på att även om det har funnits en vilja att inkludera alla så har samstruktureringen inneburit ett visst öppnande för unga att ta en större plats i kyrkan. Detta genom digitaliseringen och det inbäddade utanförskap som finns där, samt genom att pandemin har slagit olika på olika grupper. Äldre rekommenderades tidigt till social distans och äldreboenden stängdes för besök utifrån (Krisinformation u.å.).

8.1.4 Den medialiserade kyrkan

Genom denna dynamik skapas ett sätt att vara kyrka under pandemin. En medialiserad kyrka som inte bara är att vara kyrka digitalt utan att vara kyrka i en tid och på plats där media

spelar roll. Genom förstärkningen blir det tydligt att kyrkorummet är viktigt i denna kyrka och inramningen visar att det handlar mycket om den tänkta gemenskap som kretsar kring det lokala kyrkorummet. Genom samstruktureringen bibehålls kyrkans maktordning som kretsar kring de anställda i kyrkan, men samtidigt öppnas detta upp genom att nya grupper rekryterats till volontärer, bland annat unga.

I intervjun var kyrkorummet också viktigt. Det var viktigt att visa att kyrkan var öppen för de som behövde. Samtidigt bjöd man in till kyrkorummet med olika aktiviteter. Vissa av dem innebar en viss interaktivitet och fungerade som ett substitut till de verksamheter som hade ställts in. Genom dessa blev det också möjligt att fortsätta med en gemenskap kopplad till kyrkorummet trots att man inte kunde samlas i kyrkorummet på samma sätt som förut. Saknaden att samlas på riktigt i kyrkan blev tydlig i de verksamheter som ställdes om till digitalt. Det stämmer väl överens med den bild som finns i rapporten.

Det är en kyrka där gemenskap finns i kyrkorummet och där församlingsmedlemmen ska delta medan församlingen står för aktiviteterna att delta i. Församlingen förväntas anordna, fixa med och erbjuda, medan församlingsbon endast ska ta del av och vara en del av gemenskapen.

8.2 Religionsfrihet

För att analysera vad religionsfrihet för barn innebär i denna medialiserade kyrka ska nu de tre begreppen religion, relationalitet och frihet undersökas. Är det trosinnehåll, funktion eller praxis som blir centralt i religionsutövandet? Vad är det för en typ av relationalitet som uppstår? Ska barnen hitta sin egen väg, oberoende av gemenskapen, eller ska de bli en del av gemenskapen? Kanske är det frågan om att hitta sin identitet i sammanhanget som är i fokus. Ges barnen en positiv eller negativ frihet i detta?

8.2.1 Religion

Genom att analysera Svenska kyrkans digitala omställning i samband med coronaviruspandemin blir det tydligt att det viktigaste är gemenskapen, vilken digitaliseringen syftar till att upprätthålla trots distans, samtidigt som kyrkorummet framstår som oerhört centralt och svår att fånga digitalt. Det är inte trosinnehåll eller funktion som blir det viktiga i religionsutövandet utan just praxis, för att använda Klasson Sundins (2006: 134) termer. Detta innebär inte att trosinnehåll och funktion lyser med sin frånvaro. Dessa modeller är inte vattentäta skott (Klasson Sundin 2006:129). Till exempel efterlyste kyrkoherdarna, framför allt de som var positiva till digitalisering, en vidare teologisk reflektion kring digitaliseringen

av kyrkan (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 76–77). Den ökade tillströmning till kyrkorummet som diakonen upplevde kan också tolkas som kyrkorummets ”själavårdande” funktion. Att det är just gudstjänster och andakter som har digitaliserats och inte bibel- och samtalsgrupper visar på en betoning på praxis. På samma sätt är det med kyrkorummet. Att besöka eller vara i ett kyrkorum är praxis även om det tjänar till att ge frid eller kraft för att orka lite till.

8.2.2 Relationalitet

Digitaliseringens största syfte är att möjliggöra ett deltagande i gemenskapen trots de uppställda restriktionerna. Att alla ska med i denna gemenskap, även ungdomarna visar att relationalitet är viktigt. Det är viktigt att barnet kan delta i gemenskapen och det finns en förväntning att ungdomarna ska delta. I och med digitaliseringen och pandemin hittade unga en plats i det ideella arbetet. Gemenskapen öppnades därmed mer för ungdomar under pandemin. De kunde ta en plats som annars hölls främst av äldre medlemmar.

8.2.3 Frihet

Som Berkmann slår fast har samfunden en skyldighet att möjliggöra för medlemmarnas religionsfrihet. Det blir en fråga om en positiv frihet och för denna undersökning är det mer intressant än att reflektera kring vilken frihet som staten och föräldrarna förser barnen med. Det som framkommer av rapporten är att det från kyrkans sida finns en vilja att möjliggöra ett deltagande i gemenskapen för ungdomar och att man tycks ha lyckats. Ungdomar anses inte vara en svår grupp att nå digitalt och majoriteten av det riktade arbetet mot ungdomar tycks ha fortgått som vanligt. Att fler unga har blivit volontärer är kanske det tydligaste tecknet på att ungdomars positiva frihet har försökts tillgodoses och kanske till och med ökat under pandemin.

8.3 Slutsats

I den medialiserade kyrkan under coronaviruspandemin har kyrkorummet och gemenskapen kring detta blivit det mest centrala. Praxis och deltagandet i gemenskapen är det mest framträdande. Barnen uppmanas och ges möjlighet att delta, de får en positiv frihet. Jag landar i att Klasson Sundins traditionsmodell är den som bäst beskriver situationen för barnen i Svenska kyrkan. Har deras religionsfrihet inskränkts av restriktionerna? Ja, eftersom de har inneburit en mindre frihet rent teoretiskt att utöva religion, men sett till det religiösa är nog inte ungdomar de som drabbats mest. Snarare tvärtom så har deras religionsfrihet i vissa

aspekter ökat något. Framför allt när det kommer till deltagandet i gemenskapen och möjligheten till att arbeta ideellt när det gamla gardet tvingades kliva tillbaka.

9. Diskussion

Hur har Svenska kyrkans omställning under pandemin gått till? Det finns egentligen fyra lösningar som har tillämpats: att ställa in, flytta verksamheten utomhus, anpassningar inomhus eller digitalisera verksamheten. Digitaliseringen är det som framförallt har berörts i denna uppsats. Vilket beror på det material som har legat till grund för studien. Digitaliseringen har dock varit en viktig lösning för Svenska kyrkans församlingar, över 80 % har digitaliserat någon verksamhet på något sätt under våren 2020 (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021: 80).

De effekter som medialiseringen haft på kyrkan är bland annat att gemenskapen och kyrkorummets betydelse har förstärkts, unga har kommit in i gemenskapen mer, till exempel genom att arbeta som volontärer. Den medialiserade kyrkan rör sig mot traditionsmodellen där praxis, gemenskap och att ge möjlighet att delta är viktigt. Unga i Svenska kyrkan har till viss del fått en större religionsfrihet i och med kyrkans digitala arbete under coronaviruspandemin.

Tidigare forskning visar att digitalisering kan vara gynnande för kyrkans ungdomar (Bobkowski 2014: 97). Detta tycks sant här, inte bara framför skärmen utan också i att de har bjudits in i den fysiska gemenskapen och deltagandet i kyrkans arbete.

Det har bildats nya maktordningar där unga har gynnats mot äldre som befinner sig i ett större digitalt utanförskap vilket också kunde ses i Polen (Hall & Kołodziejska 2021: 127). Kyrkan har här ett ansvar att kunna tillgodose båda dessa grupper en positiv frihet att kunna utöva sin religionsfrihet. Det som återstår att se är huruvida de unga som lyckats ta en större plats i kyrkans gemenskap blir tvungna att backa från detta när kyrkan går över till en mer normal praktik.

Även om den digitala omställningen har gått bra och övervägande lyfts upp som något positivt övergavs den digitala verksamheten så fort som restriktionerna lättade. Samma sak såg Kühle och Langholm Larsen ske i Danmark. Som de poängterade i sin studie så innebär inte pandemin med den medföljande digitaliseringen av religion något nämnvärt utvecklingssteg i en medialiseringsprocess. Däremot kan den ses som en erfarenhet som samfunden bär med sig i en fortsatt medialisering och dynamiken i medialiseringen blir användbar för att beskriva situationen just nu. Det blir kanske först om fem eller tio år tydligt vilken påverkan coronaviruspandemin har haft på medialiseringen av Svenska kyrkan.

Hur gudstjänstdeltagarna upplevde Svenska kyrkans digitala gudstjänster framgår inte i rapporten och det har inte funnits någon möjlighet att undersöka det vidare i denna studie heller. Det går till exempel inte att veta om direktkontakten mellan troende och Gud har blivit viktigare under pandemin när det inte längre gick att delta fysiskt i gudstjänsterna. Även om det material som har undersökts är brett och ger en bra generell bild av kyrkans omställning fattas just församlingsmedlemmarnas upplevelse och hur det faktiska arbetet har gått till. Det skulle vara intressant i framtida forskning låta just ungdomsledarna och ungdomarna själva komma till tals och delge sin bild av vad som skedde. Skulle religions praxis lyftas upp på samma sätt? Om religions funktion skulle ha lyfts upp istället, skulle samma slutsatser om restriktionernas påverkan på barnets religionsfrihet dragits?

De slutsatser vi kan dra är att gemenskapen kring de lokala kyrkorumen är centrala i Svenska kyrkans religiösa liv. Den digitalisering som skett i och med coronaviruspandemin har släppt in unga i en större utsträckning än tidigare i denna gemenskap. Att pandemin skulle innebära att medialiseringen av religion skulle ta några extra kliv i sin utveckling är inte sant för Svenska kyrkan, men det är en erfarenhet som kyrkan behöver ta lärdom av. Sett till unga är det viktigt att kyrkan tar sig ann att ge dem positiv frihet och att den plats som unga fick ta under pandemin inte tas ifrån dem när livet återgår till något mer normalt.

10. Sammanfattning och slutdiskussion

Jag har undersökt Svenska kyrkans omställning under coronaviruspandemin med hjälp av medialiseringsteori. Detta genom en kvalitativ innehållsanalys av rapporten *Svenska kyrkan online* (Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021) och en semistrukturerad intervju med en diakon verksam under pandemin i en av Stockholms förortsförsamlingar.

Det visade sig att kyrkorummet är centralt för Svenska kyrkans praxis och den gemenskap som kretsar kring kyrkorummet. Den digitala omställningen har visat sig öppna upp denna gemenskap lite mer för ungdomar.

Klasson Sundins traditionsmodell beskriver bäst den religionsfrihet som uppkommer i samband med detta och utifrån den och att ungdomarna i viss mån har hittat en ny plats i församlingslivet verkar det som att pandemin till viss del inneburit en ökning av ungdomars religionsfrihet.

Det krävs dock mer forskning kring detta. Forskning riktad mot de som har arbetat med ungdomarna och ungdomarna själva. För att komplettera denna bild med deras egna ord och upplevelse av den uppkomna situationen.

Kyrkan har ett ansvar att tillgodose barn och unga sin religionsfrihet. Det är framförallt genom att gemenskapen i kyrkan är öppen för de barnen i kyrkan som de får en religionsfrihet.

För religionskunskapsläraren visar denna studie att religion är mer än bara trosfrågor och riter. Det handlar också om gemenskap och närvaro i speciella rum eller platser, om att samlas. Det innebär dels att fånga dessa dimensioner i sin undervisning, dels om att ha en medvetenhet om vilka platser det är man besöker vid eventuella studiebesök och att medvetengöra eleverna om det. För att på så sätt ge en större bild av vad religion är. Att besöka religiösa rum är inte helt neutralt. För vissa människor är det en av de viktigaste praktikerna man kan göra.

Käll- och litteraturförteckning

Ahmad, N. (2021). Protecting the Rights of Minorities under International Law and Implications of COVID-19: An Overview of the Indian Context. *Laws*, 10(1), 17. doi: 10.3390/laws10010017.

Alm, D., Arborelius, A., Dioscoros Atas, B., Jackelén, A. & Cedersjö, B. (2021). Låt oss släppa in fler i våra kyrkor i påsk. *Aftonbladet*, 23 mars. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/nA0wXa/lat-oss-slappa-in-fler-i-vara-kyrkor-i-pask> [2021-12-15]

Berglund, J. (2017). Secular normativity and the *religification* of Muslims in Swedish public schooling. *Oxford Review of Education*, 43(5), s. 524–535. doi: 10.1080/03054985.2017.1352349.

Berkmann, B. J. (2020). The covid-19 Crisis and Religious Freedom: The Interaction between State and Church Norms in Germany, Especially in Bavaria. *Journal of Law, Religion and State*, 8, s. 179–200. doi: 10.1163/22124810-2020013.

Bobkowski, P. S. (2014). Faith in the Digital Age. I: McNamara Barry, C. & M. M. Abo-Zena (red.) *Emerging Adults' Religiousness and Spirituality – Meaning-Making in an Age of Transition*. New York: Oxford University Press, s. 94–109.

Boréus, K. & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. I: Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 49–92.

Descombe, M. (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Everington, J. (2015). Bridging separate communities: the aspirations and experiences of minority ethnic religious education teachers in England. *Journal of Beliefs & Values*, 36(2), s. 165–174. doi: 10.1080/13617672.2015.1046232.

Folkhälsomyndigheten (2021). *Beslutade åtgärder för att motverka ökad smittspridning och vårdbelastning*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/november/beslutade-atgarder-for-att-motverka-okad-smittspridning-och-vardbelastning/> [2021-12-15]

Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021). Svenska kyrkan online: Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin. Uppsala: Svenska kyrkan.

Hall, D. & Kołodziejska, M. (2021). COVID-19 Pandemic, Mediatization and the Polish Sociology of Religion. *Polish Sociological Review*, (213), s. 123–137. doi: 10.26412/psr213.07.

Heland-Kurzak, K. & Holmes, S. (2021). Investigating the impact of covid-19 socialisation restrictions on children's spiritual well-being: case studies from Poland and the UK. *International Journal of Children's Spirituality*. doi: 10.1080/1364436X.2021.1971164.

Hjarvard, S. (2011). The Mediatisation of Religion: Theorising Religion, Media and Social Change. *Culture and Religion*, 12(2), s. 119–135. doi: 10.1080/14755610.2011.579719.

Hjarvard, S. & Lundby, K. (2018). Understanding Media Dynamics. I: Lundby, K. (red.) *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: de Gruyter, s.59–64.

Kihlström, S. (2016). Att genomföra en intervju. I: Dimenäs, J. (red.) *Lära till lärare: Vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber, s. 47–57.

Klasson Sundin, K. (2006). Barnets religionsfrihet – eller föräldrarnas? I: Modée, J. & Strandberg H. (red.) *Frihet och gränser: Filosofiska perspektiv på religionsfrihet och tolerans*. Stockholm: Symposium, s.115–138.

Krisinformation (u.å.). *Nyheter*. <https://www.krisinformation.se/nyheter> [2021-12-15]

Kühle, L. & Langholm Larsen, T. (2021). 'Forced' Online Religion: Religious Minority and Majority Communities' Media Usage during the COVID-19 Lockdown. *Religions*, 12(7), s.1–20. doi: 10.3390/rel12070496.

Lövheim, M. & Hjarvard, S. (2019). The Mediatized Conditions of Contemporary Religion: Critical Status and Future Directions. *Journal of Religion, Media and Digital Culture*, 8, s. 206–225. doi: 10.1163/21659214-00802002.

Pryzwara, B., Adamski, A., Kiciński, A., Szewczyk, M. & Jupowicz-Ginalska, A. (2021). Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatisation of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology. *Religions*, 12(4), s. 1–28. doi: 10.3390/rel12040261.

Singh, D. E. (2020). Role of Religions in the Spread of COVID-19. *Journal of Ecumenical Studies*, 55(2), s. 289–310.

Spadaro, A. (2021). COVID-19: Testing the Limits of Human Rights. *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), s. 317–322. doi: 10.1017/err.2020.27.

Vikdahl, L. (2018). Det kommer inte på tal: En studie om religiös och kulturell mångfald i grundskolan. Skellefteå: Artos Academic.

WHO (u.å.). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/> [2021-12-18]

Wrammert, A. (2021). *Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: Gymnasieungdomars tal om och erfarenheter om religion*. Diss., Uppsala universitet. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.